

גליון
באר
הברכה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

משפטים

מכון
באר
האמונה

גליון באר הפרשה

להערות והארות,
וכן לכל עניין אחר
ניתן לפנות:
לטלפון 718.484.8136

או לאימיל:
Mail@BeerHaparsha.com

מדי שבוע בשבוע בדוא"ל בחינם

הירשמו היום!

לשון הקודש

באר הפרשה
mail@beerhaparsha.com

אידיש

דער פרשה קוואל
mail@derparshakval.com

אנגלית

Torah Wellsprings
mail@torahwellsprings.com

ספרדית

Manantiales de la Torá
info@manantialesdelatorah.com

צרפתית

Au Puits de La Paracha
info@aupuitsdelaparacha.com

איטלקית

Le Sorgenti della Torah
info@lesorgentidellatorah.com

רוסית

Колодец Торы
info@kolodetztory.com

מכון **ארה"ב:**
Mechon Beer Emunah
1630 50th St, Brooklyn NY 11204
718.484.8136

בארה"ק:
מכון באר האמונה
רח' דובב מישרים 4/2
עיה"ק ירושלים תובב"א
025 688 040

יו"ל ע"י מכון באר אמונה
כל הזכויות שמורות להמכון © 2024

העתקה או הדפסה של הגליון בכל פרמוט שהוא כדי להרויח או לפרסם עסק וכדו' ללא אישור בכתב ממכון באר האמונה הינו נגד החלכה והחוק הבינלאומי

תוכן הענינים

פרשת משפטים

- ב כי ה' אמר לו קלל - אי אפשר להינזק מזולתו אם לא נגזר כן מלמעלה
- ד מרחוק ה' נראה לי - קרבת ה' דייקא לרחוקים ולחלשים
- ו אנשי קודש תהיון לי - והתקדשתם והייתם קדושים
- ט אין רבו מוסר לו - הקב"ה מנסה את האדם רק לפי כוחותיו
- י' אם כסף תלוה - מצוות גמ"ח
- טו לא תענון - הזהירות שלא לענות נפש מישראל
- יז משנכנס אדר - עת רצון היום לנו

סדר ועימוד:

א.ש. אשדוד:

shwrtz@bezeqint.net

פרשת משפטים

הרי במהותם הינם 'צדקתך כהררי א-ל', שהכל הוא בצדק וברחמים.

בענין זה מרמז הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (עה"ת) במה דכתיב בפרשתן (כא יח-יט) 'וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף, ולא ימות ונפל למשכב וכו' רק שבתו יתן ורפוא ירפא'. ואיתא בגמרא (ב"ק פה.) 'ורפא ירפא - מבאן שנתנה רשות לרופא לרפאות'. וברש"י 'ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי' - פירוש, הרשות נתונה בידי החולה לדרוש ברופאים, ואין אומרים, אם הקב"ה הכהו כיצד יבוא לעשות כנגד רצונו יתב"ש ולרפאות עצמו, אלא בפירוש נתנה תורה רשות לפנות לרופא שירפאנו.

ולבאורה צריך ביאור, הרי פסוק זה מדובר כשהכה איש את רעהו, מדוע יש מקום לומר שאם ידרוש ברופאים הריהו מהלך כנגד רצון הבורא שהכה אותו, והרי לא הקב"ה הכהו אלא חברו. ומבאר ה'חפץ חיים', ללמדנו בא, שאף אם נראה לאדם שפלוגי הכה אותו, ידע שבאמת לא באה המכה מיד בשר ודם כלל, כי אין לו לאדם שום כח עצמי להזיק אם לא שנגזר בן מלעילא, ורק 'רחמנא מחי' - הקב"ה הכהו, ולכן צריך רשות מיוחדת להתרפא.

ונודע מה שכתב בספר ה'תניא' (אגדה"ק כ"ה), וז"ל (בשני קצת). אמרו חז"ל כל הכועס כאילו עובד עכו"ם. והטעם מובן ליודעי בינה, לפי שבעת כעסו

כי ה' אמר לו קלל - אי אפשר להיזק מזולתו אם לא נגזר בן מלמעלה

בפרשתן (כא א), 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', והקשה בספר 'אזור אליהו' (להגה"צ רבי אליהו לערמן זצ"ל) שנראה כל הפסוק כמיותר, מה בא לומר לנו, ומדוע לא פתחה הפרשה מיד ב'כי תקנה עבד עברי' (פסוק ב), עוד מקשה בדברי רש"י 'מה הראשונים (עשרת הדברות) מסיני אף אלו מסיני' (ומקורם בדברי המכילתא), ויש לתמוה מה החידוש בדבר, וכי תעלה על דעתך שמצוות התורה לא נאמרו מסיני. ומבאר כי הנה כל דיני המשפטים שבין איש לרעהו האמורים בפרשה מדברים באופן שאחד גרם נזק או הפסד ממון לזולתו, וכדכתיב (פסוק יח) 'וכי יריבון אנשים, או 'כי ינצו אנשים' (פסוק כב), וכן 'כי יפתח איש בור' (פסוק לג), וכך בדני גנב ובשאר העניינים, ובכדי שלא יטעה האדם לומר כי נזק זה נגרם לי מחמת 'פלוגי' והפסד זה מחמת אלמוני, וח"ו הנהגת העולם אינה בהשגחתו ית', על כן אמרו חז"ל 'מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני', להורות לנו כי הכל בידי שמים ואף אלו הנאמרים בפרשתן מסיני... כי מן השמים נגזר עליו שיבוא לו הזיק כממונו או שיגנב ממנו חפציו ולאחר זמן ימצא הגנב ויחזיר לו כפל. והקדים הכתוב לומר בתחילת הפרשה 'ואלה המשפטים', שהוא על דרך שנאמר (תהילים לו ז) 'צדקתך כהררי א-ל משפטיך תהום רבה', ומקיש משפטים לתהום - בשם שאין לחקור את עומק התהום כמו בן אין לחקור אחר עומק דעתו ית', וכל אותם 'משפטים'

א. ידוע מאמר החכם לרמז בהאי קרא (משלי טו ז) 'ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו', במשל לאיש שנכנס לביתו לאחר עמל יום מפרך, וברצותו לשתות מים לרוויה, ניגש אל הברז (tap), פתחו, ו... אין בו מים, מה עשה, החל מסבב את הברז הנה והנה, ולא הועיל מאומה, טיפל בו עד ששברו ועדיין אין המים באים, הגדיל עשות וקנה ברז חדש, אך... עדיין לא בא קילוח המים, עד שהחל 'מטפל' בצינורות המוליכים את המים, וגם בזאת לא הועיל מאומה, עבר שם חברו וגער בו, מה לך מטפל בצינורותיך ובברזך, פנה נא אל שלטון העיר (עירייה) - הם המוליכים את המים לבתי העיר, הם ניתקו לך את חיבור המים מאחר שלא שילמת חובך על המים, כל עוד שלא תסדר התשלום עמם לא יועילו לך כל מיני 'חכמות', מריבות טיפולים וטצדקי שתנסה להביא את המים.

כיו"ב ייאמר לדידן, יוצא האיש לרחובה של עיר, ונדמה לו כי פלוני 'סגר' ועצר בעדו את הפרנסה, קרובו או ידידו הזיק לו את השידוך, שכנו הסתיר לו את אור החמה, נהג האוטובוס 'ברח' לו... איש פלוני גנב ממנו את

באר הפרשה - פרשת משפטים

ג

נסתלקה ממנו האמונה, כי אילו היה מאמין שמאת ה' הייתה לו זאת, לא היה בועס כלל, ואף שחברו שהוא 'בעל בחירה' מקללו או מכהו או מזיק ממונו [ואכן, מזיק זה יתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע

בחירתו], אעפ"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום. ולא עוד אלא אפילו בשעה זו ממש שמכהו או מקללו מתלבש בו כח ה' המחיה אותו, וכמו שאמר דוד המלך בעת ששמעי בן גרא קללו

ה'תור' בבנק או אצל הרופא... עד ששירך רגליו והגיע כחמשה מינו"ט (דקות) לפני סגירת הבנק והנה הכספומט (ATM) לא עובד - איזה בנק נחשל הבנק הלזה... זה קלקל את שמו הטוב וזה תפס את (תפקידו) מְשָׁרְתוֹ בעבודה פלונית, וכו' וכו'... מה עושה 'חכם' זה, מחליף ידידים, מדבר סרה בפלוני, מסתכסך עם השלישי, ולרביעי לא ימחל לעולם... שמע נא, לא הצינור ולא הברז בעל יכולת להביא מים, כיו"ב, אין בריה בעולם שיש בידה איזה כח בעולם, הכל מונהג ממעל... פנה נא אל האדרעס (כתובת) הנכונה, שם הוחלט לבטל את החברותא, השידוך, המינוי, התור, הפרנסה והחזקה... ממעל עצרו את השפע ורק משם יחזירו את השפע לידך. אז גם אויביו ישלים אתו - דעתו תשלוו וטירוף הדעת שאחזו ייעלם מעליו, כי אז יהא בידו לקבל את כל הבא עליו בשמחה ונחת רוח.

ב. מעשה שהיה בשני ידידים בחורי חמד שלמדו באחת הישיבות הקדושות בארץ הקודש, שם האחד יעקב, ושם השני משה אהרן. בחורים אלו בגרו ועדיין לא בנו את ביתם. באחד הימים החליטו לצאת בצוותא לקנות את אומנות 'הנהלת חשבונות' (באוקיפער) - בכדי שיהיה להם אומנות בידיהם להביא טרף לביתם בבוא היום. אכן עשו השניים חיל בלימודם זה ולמדו את כל המקצוע על בוריו.

אחר זמן בנו שניהם בתים נאמנים בישראל. והנה יעקב נתקבל מיד לעבוד כמנהל חשבונות במפעל גדול (שכבר היו לו שלושה מנהלי חשבונות והוצרכו לרביעי), תיכף מצא יעקב חינו בעיני המנהל ושאר העובדים דשם. לאידך, רעהו משה אהרן לא מצא מקום לעבוד בו, והייתה פרנסת ביתו בדוחק. כל אותו הזמן ניסה מיודעו יעקב למצוא עבורו איזה מקום עבודה למען תבוא הרווחה לביתו. ביום מן הימים ראה יעקב כי במקום עבודתו מחפשים מנהל חשבונות חמישי - מיד פנה למנהל הגדול שיאות לקחת את ידיו משה אהרן והמליץ עליו שהוא מומחה גדול בניהול החשבונות. ואכן מכיוון שהמנהל רחש הערכה ליעקב, שמע לדבריו, והכניס את משה אהרן לעבוד במפעל, ומצב הפרנסה בביתו של משה אהרן הוטב להפליא.

כעבור תקופה הוצרך המנהל הראשי לעקור מקום מגוריו לעיר אחרת, והיה עליו לבחור מבין שאר מנהלי החשבונות - מי יזכה למלא מקומו מהיום והלאה, כי גודל משכורתו של 'מנהל ראשי' הייתה פי כמה וכמה משאר העובדים. והנה, יעקב דידן שכאמור היה אהוב על המנהל הראשי היה בטוח בעצמו שהוא הראוי, והוא יזכה לקבל את התפקיד החשוב עם מתן שכרו הנאה, ומידי כמה דקות הביט בטלפון שלו האם המנהל כבר התקשר אליו בכדי 'לגמור' את הענין, אך טלפון זה בושש מלבוא.

למחרת היום קרא לו ידיו משכבר הימים - משה אהרן, ואמר לו, אחי ורעי, הבה נשתה לחיים לכבוד תפקידי החדש - למלא מקום המנהל הראשי... באותו רגע נוצרה מחיצה בתוככי לבו של יעקב בייחס לחברו משה אהרן - לבד ממחיצת הכותל שהפרידה בין מקום המנהל הראשי (החדש) לשאר העובדים. והיה יעקב מהלך מלא טענות כרימון הרי אני הכנסתי את משה אהרן הנה, והיאך הסכים לקחת תפקיד כזה לעצמו ולא אמר למנהל כי דין קדימה יש לי לפניו. אמנם מאחר שיעקב הלז ירא שמים הוא, על כן היה מתחזק באמונה - שהכל בידי שמים, אך תמיד היה שב להתעצב אל לבו, ובפרט כשמשה אהרן היה משמיע לאזניו מידי פעם שממשכורתו הגדולה הוא חוסך סכום ניכר בכל חודש לקראת נישואי צאצאיו בבוא היום, ושוב התחזק יעקב באמונה תמימה, אך עדיין געש ורעש לבו מכל המתרחש.

כעבור עשר שנים, פנה 'שדכן' מפורסם אל יעקב ואמר לו, ברצוני להציע שידוך טוב עבור בנך כליל המעלות, זה עתה דיברתי עם משה אהרן ולו יש בת כלילת המעלות, והוא מוכן להעניק לבחור כבנך דירה שלימה בבני ברק, ואכן השידוך נסגר לטובה...

או אז נענה יעקב ואמר, הנה זה לי כעשר שנים שהנני מקנא במשה אהרן המרוויח סכום נאה שיוכל להעניק לבתו דירה שלימה, והייתי מתחזק באמונה, ואילו קב"ה אומר - מה יש לך לקנא בחברך, ומה הינך 'מתחזק' באמונה. הרי כל שכרו הרב שבו הינך מקנא, ניתן לו רק בכדי שבבוא העת ישתמש בו לצרכיך, ומה לך כי תלון על שהוא מתייגע במקומך...

באר הפרשה - פרשת משפטים

ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה, 'אסדר' לך מקום לנוס ולברוח מכל הני חבילין דמעיקין, והכל יבוא על מקומו בשלום.¹

מרחוק ה' נראה לי - קרבת ה' דייקא לרחוקים ולחלשים בפרשתן (כג כה), 'ועבדתם את ה' אלוקיכם וברך את לחמך ואת מימך, והסירותי מחלה מקרבך', שלכאורה צריך ביאור מדוע שינה לשונו, פתח ב'וברך' בלשון נסתר, וסיים 'והסירותי מחלה' בלשון המדבר על עצמו, וביאר המבי"ט ז"ע בספרו הקדוש 'בית אלוקים' (שער התפילה פ"א), כי כך דרכו של אבינו אב הרחמן, לרחם ולהשגיח ביותר על האדם בשעת צרתו, ואילו בשעה ש'זורחת עליו שמש ההצלחה' אזי הקב"ה פחות קרוב אליו, על כן אמר וברך את לחמך ואת מימך בלשון נסתר, אכן בשעה שיש מחלה בקרבך ל"ע אזי הקב"ה משגיח עליו ומתקרב אליו עד מאוד², וזהו שאמר והסירותי אני בעצמי לשון נוכח מחלה מקרבך³.

'קללה נמרצת' - ה' אמר לו קלל' (ש"ב טו י). והיכן אמר ה' לשמעני (והרי לא שמענו מעולם ששמעי בכלל נביאי ה' היה), אלא שמחשבה זו שנפלה לשמעני בלבנו ומוחו - מאת ה' באה לו. ורוח פיו המחי' כל צבאם החיה רוחו של שמעי בשעה שדיבר דברים אלו לדוד, כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד מרוחו של שמעי לא יכול לדבר מאומה, ולזה נחשב ש'ה' אמר לו קלל'.

ואם ככה יעשה וינהג שלא יחפש 'אשמים', ואף לא יתלה הדבר בעצמו שהוא נהג שלא כשורה וגרם לעצמו הפסד בידים, מובטח הוא שהקב"ה יעזרהו להוציאו מאפילה לאורה. וכמו שפירשו (עפ"י דברי רבינו אברהם בן הרמב"ם) באמור בפרשתן (כא יג) 'ואשר לא צדה והאלוקים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה', כלומר, ואשר לא צדה - שאינו מחפש 'צד' וסיבה לתלות המאורע אלא מאמין בכל ליבו כי האלוקים אינה לידו - שהקב"ה הוא שזימן לו אותו העניין, אזי אומר הקב"ה, א"כ שתולה בי אמונתו, הרי

ג. וכך כתב ה'אזור אליהו' לבאר במה שנאמר בתחילת הפרשה (כא ג) 'אם בגפו יבוא בגפו יצא' וז"ל, התורה הקדושה נותנת עצה איך לצאת מן כל מיני שעבודים המכונים בשם עבד היינו עול העולם הזה, שעל האדם להאמין באמונה שלמה שהכל מכוון יתברך, ובכחו יתברך להוציאו מן השעבוד לגאולה וע"י זו האמונה בודאי יצא מצרה לרוחה. עכ"ל. ונרמז זאת באמרו אם בגפו יבוא בגפו יצא, כי 'בגפו' בגימטריא 'אמן' (91) המורה על האמונה בה', ואם בגפו יבוא - שמשריש בקרבו את האמונה שהכל ממנו ית', אזי בגפו יצא - בזכות אותה אמונה יצא 'מעבדות לחרות' בכל העניינים.

ד. משל למי שמתדפק על דלת בית רעהו, כל זמן שהאור נראה לדופק דרך נקב ה'קוקער' יודע הוא שאין איש שם על לב לנקישותיו, אמנם כאשר יבחין כי נחשך ה'קוקער', ידע בבירור שעתה עומד 'בעל הבית' וצופה על העומד מחוץ לדלת ובמעשיו, כמו"כ כאשר 'יחשיך' לאדם, ידע נאמנה שעתה כביכול עומד אביו שבשמים וצופה ומשגיח עליו.

ה. ועל כך נאמר (תהילים קלט ח) 'אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך', כי 'שם אתה' מורה על ריחוק ואילו 'הנך' מורה על קירבה יתירה כמי שעומד על ידו ממש, וכך אמר הכתוב, 'אם אסק שמים' - כשאני בתוקף ההצלחה עד שמים הרי 'שם אתה' כמי שמראה באצבע על מקום מרוחק 'שם... 'שם'... אמנם לעת חשכה, כשל"ע הוא במצב של ואציעה שאול, אזי 'הנך', כי רבה היא הקירבה שהקב"ה מתקרב אליו באותה שעה כשהוא עומד על ימינו לסמכו לעומת הקירבה בעת ההצלחה עד לשמים...

כבר פירשו את לשון הכתוב (תהילים קכא ה) 'ה' צילך', שהדבר דומה לצל הבא מאור העששית, שכפי התקרבות האדם אל האור כך יקטן הצל, וכפי התרחקותו ממקור האור יגדל הצל יותר ויותר, וכמו כן ה' צילך, בשעה שאור ההצלחה זורח ומאיר עליו אזי באמת השראת השכינה עליו פחות מבזמנים שעולם חשך בעדו - שאז השי"ת נמצא עמו הרבה יותר.

ו. כיוצא בדבר פירשו במה שנאמר (תהילים כג א-ד) 'מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר, בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני, נפשי ישובב יחנני במעגלי צדק, גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי', שפתח הכתוב להזכיר את השי"ת בלשון נסתר, ומסיים בלשון נוכח כי אתה עמדי, אלא שכאשר הכל מתנהל אצלו 'על מי מנוחות', בכי טוב, אזי השגחתו של הבורא ית' היא בבחי' לשון נסתר, שאינו רואה אותו במוחש ואינו קרוב

לבוא נאמר (ע"ז ג:) 'הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה וכו' צדיקים מתרפאין בה', כי יוכלו לראות את החמה מחוץ לנרתיקה, כלומר שיתגלה כבוד מלכותו ית' ועין בעין יראו בכבודו גם בלא הסתר, אבל בעולם הזה אי אפשר לראותו אלא בשעת ההסתר, שאז קרוב הוא ביותר¹.

הנה איתא בגמרא (מגילה כט.) 'תניא רשב"י אומר, בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן, גלו למצרים שכינה עמהן וכו', גלו לבבל שכינה עמהן וכו' ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, והביא המהר"ל מפראג זי"ע (נצה ישראל פ"י) ומדבריו נראה שיש איזה חידוש בדבר שאף בעת הגאולה תהיה השכינה עם ישראל, ומביא המהר"ל שתמה הרשב"א, שנראה מדברי הגמ' ש'פשוט' יותר שתדד השכינה לגלות מאשר שתהיה עימם לאחר שעתידין להיגאל, וכדקדוק הלשון 'ואף', ולכאורה איפכא מסתברא, אם כביכול השכינה הק' יורדת לגלות בעבור ישראל קל וחומר שתהא עימם ותשרה עליהם כשהם יגאלו מן הגלות.

ומבאר המהר"ל בלשון קדשו, ואני אומר שהדברים הם כמשמען, שיותר יש טעם להיות עם ישראל בגלות ממה שיהיה עמהם כאשר יצאו מן הגלות. ומוכיח זאת ממה שאמרו חז"ל (שבת יב:) שהשכינה נמצאת מראשותיו של חולה וכדכתיב (תהלים מא ד) 'ה' יסעדנו

וכה הם דבריו כאש, ואמר והסירותי ולא אמר 'והסיר' כמו שאמר 'וברך את לחמך' (בלשון נסתר), כי השגחת הקל יתב' על ברואיו להצילם מרעתם היא יותר פרטית מהשגחתו עליהם להיטיב להם, כי הוא מיטיב לכל כדכתיב (תהלים קמה ט) 'טוב ה' לכל', אבל בענין ההצלה כשהם בצרה צריכים השגחה פרטית יותר בענין החמלה, ולזה ב'ברכה' אמר 'וברך' לשון נסתר, ובענין ההצלה או הרפואה כשהם בחולי ומדווה אמר והסירותי - כלומר אני אסיר המחלה מקרבך, באופן שתדעו ותשבילו ממוצא הדבר ותחולי, כי אני הוא המציל והמרפא לכל חי, בהשגחתי הפרטית עליכם. עכ"ל².

וכך אמר מרן הבעש"ט הק' זי"ע (כתר שם טוב ח"ב דכ"ה, ועי' בליקוטי אמרים 'תניא' שער היחוד והאמונה פ"ד) לפרש בלשון הכתוב (תהלים פד יב) 'כי שמש ומגן ה' אלוקים', שהנה אי אפשר לו לאדם להביט בשמש לרוב אורה, והרוצה להביט בה עליו לאחוז זוכית כהה שתחצוץ בינו לבין החמה, ורק דרכה יוכל להשקיף מבלי שייפגעו מאור עיניו, ולעניין זה דימה הכתוב את ה' אלוקים, כי הקב"ה הוא כעין 'שמש' שאי אפשר להביט בו אלא על ידי 'מגן' והסתר, שרק באותה שעה שהקב"ה מסתיר פניו ב'מגן' או ניתן לראותו [וזהו שאמר שמש ומגן הוי"ה אלוקים, כי שם אלוקים המורה על הנהגת הטבע ומידת הדין הוא ה'מגן' והחוצץ לאור של שם הוי"ה מקור הרחמים הנמשל לשמש]. אמנם לעתיד

אליו, אבל כאשר ח"ו 'כי אלך בגיא צלמוות' - כשמוסדי תבל מתמוטטים ויסורים באים עליו, באותה שעה הנה ה' ניצב עליו עד שהוא יכול לדבר אליו בלשון נוכח כי אתה עמדי.

ז. על פי זה מיושב התמיהה הנודעת, מה טעם שתיכף לאחר 'קבלת התורה', כשבא משה רבינו לערוך לפניו את 'משפטי' ודיני התורה, החל בדין 'כי תקנה עבד עברי', ולכאורה מה מקום לפרשת עבד הנמכר בגנבתו בתחילת מצוות התורה לאחר המעמד הנשגב של קבלת התורה, אלא ביאורו כדלעיל, בדרך משל לאב שיש לו כמה וכמה בנים ובנות, ול"ע אחד מהם חולה, הרי האב מטפל ומוסר עצמו תחילה לבנו זה יותר משאר צאצאיו - משל היה בן זה 'בן יחיד', כיו"ב לענייננו, כך התחילו את דיני התורה דייקא בזה האיש שנפל ונלכד ברשת היצר, ולא עצר בנפשו - וגנב, עד שנזקק להימכר לעבד, כי ביותר מרחם עליו אביו שבשמים, ואליו נתונה השגחתו ביותר להמציא לו מזון ותרופה, ולהשפיע עליו רוב טובה וברכה. מעתה, יבין וישכיל כל חד וחד בדיליה, בעת שרבו מכאוביו, ומצבו ירוד ברוחניות או בגשמיות, שדייקא אז עסוק אביו שבשמים עמו כ'בן יחיד', ובזו העת מתרבת אהבת אב לבן, לסעדו ולתמכו, להעמידו על דרך טוב.

ח. הנה כתיב (תהלים קד כו) 'לוויתן זה יצרת לשחק בו', יש שרמזו בזה, דלכך נקט 'לוויתן' - עפ"י מאמר חז"ל (ב"ב ע"ד:) שמתחילה ברא הקב"ה את ה'לוויתן' זכר ונקיבה, משראה שאין העולם מתקיים (אם הם יפרו וירבו) הרג את הנקיבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא... נמצא הזכר נשאר לבדו... אמר הקב"ה איך נשאר 'בודד' בעולם, אלא הקב"ה יעמוד לימינך, ויהא כביכול 'משחק' עמך. מעתה ייאמר לכל מי שמרגיש 'בודד' בצערו ובמכאוביו וכיו"ב - איך בודד אלא הקב"ה כביכול 'משחק' עמך והוא מתקרב אליך להיות עמך במחיצתך...

באר הפרשה - פרשת משפטים

אנשי קודש תהיון לי - והתקדשתם והייתם קדושים

בפרשתן (כב ל), 'ואנשי קודש תהיון לי'ט, ואיתא ב'מכילתא' (פ"ב) 'רבי ישמעאל אומר כשאתם קדושים הרי אתם שלי', וכתב ב'ראשית חכמה' (פ"ב) 'ומשמע הן אתה שומע לאו שאם אינו מתקדש אינו שלי'... וכבר נודע מה דאיתא ב'ירושלמי' (ברכות א ה) אמר הקב"ה - אם אתה נותן לי את לבך ועיניך², הריני יודע שאתה שלי.

בפרשתן (כד ו-ח), 'ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח וכו', ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה'³, ומבאר הרה"ק

על ערש דוי'. ומבאר כי ב' טעמים לדבר. 'האחד, שכל דבר שצריך שמירה - השגחתו עליו יותר, והחולה שיצא מטבעו וכו' צריך הוא שמירה שלא יהיה נפסד, והשמירה מן ה' יתברך. והטעם השני הוא, שהכתוב אומר את דכא ושפל רוח אשכון, שזהו ממדת השי"ת ששכינתו עם אשר הוא דכא, ולכך החולה שהוא דכא השי"ת עמו בפרט'. ולפי ב' טעמים אלו ראוי שיהיה השכינה עם ישראל ביותר כאשר הם בגלות, שצריכים הם לשמירה יותר כשהם בין האומות, וכן משום שהם מדוכאים בגלות והקב"ה שוכן אצל נדכא ושפל רוח. ומשום כך היה מקום להעלות על הדעת שכאשר יצאו מגלות לגאולה שוב לא תהא עליהם השראת השכינה, על כן אמרו בגמ' ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן.

ט. ידוע מה שפירש הרה"ק מקאצק זי"ע 'מענטשליך הייליג זאלט איהר זיין', (היו אנשים קדושים), וכמו שפירש הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ב ד"ה בשם) בזה"ל, להיות שמירת הקדושה במעשה אנוש ותחבולותיו, פירוש שאין מחסור להשי"ת מלאכי עליון שרפים וחיות הקודש רק שמתאווה לקדושת אנשים, עכ"ל. ובכלל הדברים, שאין רצונו של המקום ב"ה שינהג האדם כמו מלאך - להיות פרוש ונבדל מן העולם, אלא אדרבה, שינהג כמנהג בני אדם ויקדש עצמו... הדרכה ישרה היה אומר הגה"צ רבי גד'ל אייזנער זצ"ל לחתנים בדרך צחות, הנה רבו האברכים המתאווים להתעלות כמלאכים, לזה, ראשית דבר הם נעשים 'אויס מענטש' (מפסיקים להתנהג כאיש בין אנשים), ולא זו היא הדרך הנכונה אשר ישכון בה אור... ואכן רמז מצינו בפרשת קדושים, המתחלת ב'קדושים תהיו' ומיד אח"כ נאמר 'ואהבת לרעך כמוך', ללמד שהגם שצריך לחיות בקדושה אך עדיין ואהבת לרעך כמוך... י. וכבר אמרו לפרש בדברי בלעם 'אלוקיהם של אלו שונא זימה' (סנהדרין קו), שלכאורה הוא יתור לשון, והיה לו לומר 'אלוקיהם שונא זימה', מדוע האריך ואמר 'של אלו'. אלא, ביאור הדברים - הרי הוא אלוקיהם, של אלו השונאים את הזימה, כי מי ששונא את התיעוב, אומר הקב"ה אני הוא אלוקיו, ומי פתי לא ירצה להיות נמנה על 'אנשיו' של הבורא...

יא. כה אמר הרה"ק ה'ייטב לב' זי"ע בהספדו על הגה"ק המהר"ם שיי"ק זי"ע לפרש בהמשך לשון הפסוק 'ובשר בשדה טריפה לא תאכלו', שהנה חז"ל (חולין סח:) דרשו את הכתוב לעניין בשר שיצא מחוץ למחיצתו (כגון קדשי קדשים שיצאו מחוץ לעזרה), והרי ש'שדה' מורה על מקום פתוח בלי מחיצה, ומעתה יש לומר שבא הכתוב לומר שמי שרוצה להיות 'בשר בשדה', כלומר, לחיות בהפקירא בלי 'מחיצות' - גדרים וסייגים הרי הוא בבחי' טרפה... (הובא בנפש יהונתן, וארא ד"ה הירא).

יב. בפרשתן (כא כד), 'עין תחת עין' וגו', נוראות כתב הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע, וז"ל, הרמז בזה עפ"י סוד להורות מעלת איש הישראלי אשר באיתערותא דלתתא איתער לעילא, כמו שאמרו (אבות ב א) דע מה למעלה ממך, פירוש מה שנעשה למעלה הוא ממך - ע"י מעשיך הטובים שלמטה. וזה שנאמר (תהילים לג יח) 'עין ה' אל יראיו', מי ששומר את עיניו מראות במקום שאינו ראוי מעורר עינא פקחא למעלה וכו', 'עין לא ראתה - אלוקים יעשה למחכים לו' (ישעיה סד ג) מי ששומר עיניו יעשה למחכה לו, וזה שאומרים (בהוצאת ס"ת בשב"ק בשחרית) 'ונראהו עין בעין' (כלומר, שיזכה לראות את השכינה הק' כפי שמירת עינו), מעין עולם הבא, פירוש על ידי דבר זה יכול לבוא לעולם הבא, וזה הרמז בפסוק עין תחת עין, העין שלמטה הוא כביכול נגד העין שלמעלה, עכ"ל.

יג. הנה כתב רש"י (פסוק ו) 'ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים', וללמד לדורות עולם כי הדרך לזכות לכריתת ברית' עם הקב"ה הוא על ידי 'מילה' בערלת הלב ועל ידי 'הזאת דמים' - כשמקיז מעצמו ומדמו, ואז מתקיים בו מה שנאמר (יחזקאל טז ו) 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי'...

של אדם, וכל אחד מתחייב למסור נפשו ולשפוך מדמו עבור השני. ועל דרך זה כביכול היתה כריתת הברית בין קוב"ה וישראל, שהרי 'מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא', על כן חילק משה את הדם וזרק על המזבח ועל העם להורות על כריתת הברית, וכלשונו, שכביכול הדמים שהם הבריתות מעורבים זה בזה, ושיהיה הכח ביד בני ישראל למסור נפשם על קדושת שמו יתברך ויתעלה⁷, והוא הוא כריתת הברית, ואמר 'הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם' להיות עמכם ביחוד גמור וברזא דאחד, עכל"ק (וע"ע שם מה שהאריך בדברים נשגבים ונוראים).

ה'אוהב ישראל' זי"ע (שקלים ד"ה כי תשא) עומק העניין והמעם שחילק משה את הדם לשניים, חציו הניח באגנות וזרקו על העם ואת החצי השני זרק על המזבח, שהנה כתב ה'אברבנאל' שכך היה דרכם של המלכים כורתי ברית ביניהם להרבות האהבה ביניהם ושיעמוד כל אחד לעזר וסיוע לחברו, שהיו מוזגים שתי כוסות יין, וכל אחד מהם היה פוצע מעט את אצבעו ומטיף טיפת דם מאצבעו אל תוך יינו של רעהו, וכששתו כל איש את יינו המעורב בו דם רעהו, נתערבו דמיהם איש ברעהו, לסימן כי ה'חיות' של שניהם מעורבת יחד 'כי הדם הוא הנפש' ומקור חיותו

וכבר שאל הרה"ק ה'לב שמחה' זי"ע מדוע אומרים רק בברית מילה 'כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים', ולא בשאר זמנים, כהכנסתו לתלמוד תורה, או בבר מצוה ש'כשם שנכנס לתורה כן יכנס לחופה ולמעשים טובים', והשיב, שהכוונה היא כשם שנכנס לברית מתוך 'שפיכת דם' כך יכנס לתורה ולמעשים טובים כשהוא 'מקריב' מעצמו...

כתב הגאון רבי שמעון סופר זי"ע (מכתב סופר, לאגדות הש"ס, מס' שבת קלז): לפרש הנוסח לברכת המילה 'אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו', ומדקדק מהו הלשון להכניסו לשון נסתר ואינו מפרש על מי קאי, דלכאורה היה לנו לומר, להכניס את התינוק לבריתו של א"א, אלא הענין שבהסרת הערלה וגילוי העטרה הקב"ה נכנס עם זרעו של אאע"ה בבריתו אשר כרת את אאע"ה וזהו שציונו להכניסו כביכול את הקב"ה בכבודו ובעצמו בבריתו אשר כרת את אברהם, ע"כ. ולפי דרכנו למדנו שכשאדם מקיים מצוות מילה, ובכל יום מימי חייו הוא פורש את עצמו מטינוף וטומאה ומתחזק בענייני קדושה הרי הוא מכניס את הקב"ה כביכול בבריתו שכרת עם אאע"ה.

ובהאי עניינא, ידוע מה שכתב 'הצדיק מגריידיץ' הגה"צ רבי אליהו גוטמאכער זצ"ל (הג' הש"ס שבת קל). בגודל השעה בה התינוק בוכה לאחר הברית שיש בה המתקת הדינין, ושעל כן 'עצה נפלאה' להתפלל באותה שעה 'שקול זה עולה מבלי מונע'. ולדידן ייאמר, כי כחזיון הזה ייאמר לכל יחיד ויחיד בשעה שהוא עומד ב'ברית מילה' של עצמו... כלומר, בעת שמקיים מצות 'ומלתם את ערלת לבבכם', אל יבהל ויסוג אחור אם ה'מילה' קשה עליו והוא 'בוכה'... כי שעה זו בה הוא מתבוסס בדמו לעשות רצון קונו היא עת רצון וממתקת כל הדינים, שאין לך נחת רוח לפניו ית' גדולה מזו.

בדרך צחות 'מסופר' על גביר גדול שחשקה נפשו להתכבד ב'סנדקאות' בברית, שהלא ידוע שסנדקאות מעשרת (כמובא ברמ"א יו"ד סי' רסה יא), ופנה אל המרא דאתרא וביקש ממנו אם יכול להעניק לו פעם אחת את ה'מצוה' הזו, נענה לו הרב ואמר, מה לך לבקש סנדקאות אצל סתם מוהל, הרי בידך להיות סנדק אצל המוהל המומחה הגדול ביותר, והוא הקב"ה, אשר ימול את לבבך... חזור בתשובה ובאותה שעה תהיה סנדק בברית בינך לבין אבין שבשמים... ואותה סנדקאות תעשירך הרבה בכל מידי דמיטב (ולאו דווקא בממון...).

יד. ידוע המעשה שפעם הלך הבעש"ט הק' זי"ע ביחד עם נכדו הרה"ק רבי ברוך ממעז'יבוב זי"ע שהיה אז רך בשנים, ועל אם הדרך פגע בהם כומר נכרי, והיה הלה מצורע ומלא בנגעים, וביקש מהבעש"ט הק' עצה ותרופה להיפטר מאותם נגעים רעים, אמר לו הבעש"ט כי כל זה בא לו מאחר שהוא כרוך אחר תאוותיו, ואין לו עצה אלא לחדול מהם, בכה הכומר שאין לאל ידו להתגבר על התאוות, ובכסלותו הוסיף לשאול את הבעש"ט, וכי יש בכוחם להתגבר עליהם, הראה לו הבעש"ט על ה'דיקנא קדישא' שלו שכבר הפך לבן, והיתה כוונתו להשיבו שהינו כבר זקן בא בימים ואין לו שייכות לאותם תאוות רעות. לאחר מכן שאל הרבי ר' ברוכ'ל את זקנו מפני מה לא אמר לו את האמת, שהוא יהודי, ויהודי יש לו את הכוחות לפרוש מן הרע, ענהו הבעש"ט, שאי אפשר להסביר לגוי מהו יהודי, כי אין נכרי ערל יכול להשיג ולהבין במהותו של יהודי... לימים סיפר הרבי ר' ברוכ'ל מעשה זה, והוסיף ואמר, זקני הק' אמר שגוי לא יכול להבין מהו יהודי, ואני אומר כי אף היהודי עצמו אין לו כל השגה להבין מהו 'יהודי', וכמה כוחות אדירים יש בקרבו להתגבר על כל היצרים הרעים...

באר הפרשה - פרשת משפטים

הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע (תשנ"ד ס"ג) בשם צדיקי הדורות, כי 'שן' רומז לתאוות האכילה ולענייני דיבור, ואם 'פיל' את שינו', כלומר שיכה את היצה"ר בעניינים אלו, שלא לילך אחר תאוותיו, וישמור פיו מלשונו מלפגוע בשני ומלדבר דברים אסורים, וכן אם 'יכה את עינו' - שישמור על העיניים כדבעי, אזי שכרו ש'יצא לחירות' מיד יצרו הרע".

והדברים יתבארו ביותר עפ"י דברי ה'רבינו בחיי' בביאור דין 'שן ועין', וז"ל, והטעם בזה מפני

ומבלל הדברים למדנו, שבשארם נלחם בגבורה כנגד היצר הרע^{טז}, והוא 'שופך' דמו בהקרבת רצונותיו למען שמו באהבה הרי באותה שעה כביכול 'מתערב מדמו' בכריתת ברית עם הקב"ה, ומתקרב אל בוראו בקרבה עצומה^{טז}, וכמו שמאריך ה'אוהב ישראל' שע"ז השי"ת משפיע עליו רחמים וחסדים וכל ההשפעות הטובות.

בפרשתן (כא-כו), 'וכי יכה איש את עין עבדו וכו' לחפשי ישלחנו תחת עינו, ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו', וביאר בזה

וכבר אמר הרה"ק ה'יסוד העבודה' זי"ע לפרש בלשון הפסוק (תהלים קמה יב) 'להודיע לבני האדם גבורותיו', דקאי על האדם, שעליו להודיע לעצמו שכוחות עצומים טמונים בו והינו גיבור חיל... ואל ישמע לקול היצר הרע המחלישו ומרפה ידיו בטענת קשה לי... ואני לא מסוגל... כי כל טענה זו בשקר יסודה...

טו. בפרשתן (כב ל) 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשליכון אותו', פירש דאם נטרף איזה בהמה ע"י זאב או ארי וכדומה אסור לאוכלו ומצוה להשליכו לכלב. ובביאור טעם המצוה כתב ב'דעת זקנים מבעלי התוס', שדרך העולם להעמיד כלבים שישמרו עלהצאן, ומאחר שהכלב מסר נפשו כשבא הזאב לטרפה, לא תהיה כפוי טובה כנגדו, לכן כשתהיה לך טרפה תשליכהו אליו, בשכר ששמרה עד עתה שלא נטרפה, וגם שומר עוד האחרות. ולכאורה דברי התוס' קשים להולמם, שהרי מדובר באופן שלמעשה 'נטרפה' הבהמה, והכלב לא שמר כהוגן, ומדוע מגיע לו כעת 'הכרת הטוב', אדרבה, איפכא מיסתברא, שדייקא כעת שלא שמר כראוי יש להענישו, ועכ"פ לא 'להעניק' לו מתנות, שהרי לא עשה את מה שמוטל עליו עשות, ומדוע נצטוונו במצב כזה 'לכלב תשליכון אותו'. יש המבארים (בספר נפלא 'שמח יהודה') שהתורה מלמדת אותנו, גם אם נכשל הכלב בעבודתו, אין זה הזמן והמקום להענישו וכו', אלא אדרבה יש ליתן לו שכר על כל הטובה שעשה 'עד עתה', גם בשביל כל דברים הטובים שעדיין עושה 'ששומר עוד האחרות' וגם על מה שעתידי לעשות, ואפילו שאירע לו 'נפילה אחת' מ"מ צריכים לראות את ה'מעלות' שיש בו, מה שעשה, ועוד עושה לאחרות.

ולדין יאמר, אם ח"ו נתרשל האדם בעבודת השי"ת והיה לו איזה 'נפילה וכשלו', אין עכשיו הזמן והמקום להיות שרוי בעצבות ומרה שחורה על הנפילה, אלא אדרבה יחזק עצמו במה שעד עתה ב"ה לא נכשל, ואפי' אם נכשל בעבירה אחת מ"מ יש לו לחשוב שעדיין הוא עושה כל כך הרבה מצות, ואין להסתכל על הנפילות כלל אלא אם ח"ו בא לידי נפילה יחזק עצמו ע"י נקודות טובות שיש לו עדיין (ובוודאי כשמגיע שובבי"ם או רעוא דרעווין יש לו להרהר בתשובה, אבל אסור להיות שקוע באותה נפילה אלא ישקיע כל מחשבותיו על ההצלחות וישמח מאד על כל פעם שאכן הצליח והתגבר על יצרו). טז. ואי אפשר לתאר עד כמה גדלה מעלתו של זה ה'שופך דמיו' ונלחם בגבורה לעשות רצון קונו, וכמו שמצינו ב'תנא דבי אליהו' (רבא פ"ט) בזה"ל, אשרי מי שלא בא לידי עברה ולא לידי חטא ועון ולא יצא מן הדרך הטובה, ואפילו הוא ישראל הוא ראוי להעלות עולה על גבי המזבח כאילו הוא כהן גדול, שנאמר (בפרשתן כד ה) 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות', אבל זה ששם עצמו עצל מן העברה ולא עושה את העברה [כלומר, מי שבא נסיון לידו ומתגבר על יצרו ונמנע ממנה ע"י שעושה עצמו כמי ש'מתעצל'] הרי הוא מזומן כמלאכי השרת, שנאמר (שם יא) 'ואל אצילי בני ישראל לא שלח את ידו ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתנו' [ודרש 'אצילי' כמו 'עצילי', דהיינו מי ש'מתעצל']. וביאר ב'זיקוקין דנורא', כי זה שלא בא דבר עבירה לידו הרי הוא ככהן גדול המקריב עולות אך אינו רואה פני השכינה עין בעין, לעומתו מי שבא דבר עבירה לידו וכבש את יצרו הרי הוא גדול יותר, ושכרו שהוא מזומן להנות מזיו השכינה כדוגמת מלאכי השרת [והוסיף עוד לבאר, שמצד מעלתו הוא גדול יותר ממלאכי השרת, שהרי אין להם יצר הרע והם מוכרחים לעשות טוב, ואלא שדימו את ה'עצל' למלאכי השרת לעניין זה שהוא נהנה מזיו השכינה כמו המלאכים].

יז. כה אמר הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע לבחור שביקש ממנו הדרכה - 'זיי אפגעהיטן' (היה שמור מרע), שאלו הבחור כיצד יהא שמור מכל רע, השיב ה'בית ישראל' במה שנאמר בפרשתן (כא כח) 'ובעל השור נקי', כי 'שור' הוא

באור יקרות מבארים בשם הגאון רבי חיים הלוי סאלוויצ'יק זי"ע, כי זה כלל גדול שלעולם אין הקב"ה מנסה את האדם יותר מכפי כוחו, כי אין הקב"ה בא במרוניא עם בריותיו, ואילו היה הדין שמותר למסור שפחה גם לעבד שנכנס 'בגפו' הרי היה זה נסיון למעלה מכוחותיו לעשות רצון ה' ולצאת לחירות, על כן אין אפשרות ומציאות שיבוא לידי נסיון קשה כזה.

והנה ידועה התמיהה מדוע פתח הכתוב בדיני עבד עברי תיכף לאחר המעמד הנורא של קבלת התורה, כשכבוד ה' מלא את ההר, שקרע ה' את העליונים והתחתונים וראו שהוא יחידי, ומן הנראה שהיה ראוי להתחיל לאחר 'קבלת התורה' במצוות עילאיות ומרוממות, כמצוות תפילין שהיא ענין 'קשר' שבין האדם לבוראו, או במצוות שבת שהיא מתנה טובה מבית גזויו של הקב"ה, ומה טעם פתח ב'עבד עברי' - יהודי שחטא ו'נמכר בגניבתו'.

אלא, כאן בא הכתוב להודיענו (עפ"י דברי האור החיים הנ"ל), ראו כי אין מעמיד הקב"ה את האדם בדבר שאינו יכול לעמוד בו, ואין מסבבים לידו מציאות כזו, ומכאן תלמד שכל התורה והמצוות אכן ניתן לעמוד בהם, שאם לא כן אזי לא היה הקב"ה מצווה אותם. ומכאן תשובה ניצחת כנגד היצר הרע המסית את האדם ומנסה לרפות ידיו בתואנה כי חלש הוא ואין בכוחו לעמוד בנסיון ולשמור את כל דברי התורה הזאת, כי 'אותה הוכחנו' שטענה זו היא כזב, ובוודאי יש בכוחנו להתגבר על כל פיתויי היצר, ויכול נוכל לוי"א.

בענין הזה למד הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (הובא בשפתי צדיק אחרי אות ט) מדברי הגמרא (ערכין כט).

שלא נשתעבדו אלא בשן ועין, כנאמר (בראשית ט כב) 'ורא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ', ראה בעיניו" והגיד בפיו, ונתקלל על זה 'ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו' (שם כה), וכיון שלקן האברים החוטאים נפטר הגוף מעונש עבדות, עכ"ל. והרי שהפגם ב'שן ועין' מביא את העבדות והשעבוד"י, וממילא זה הנוהר לקדש אברים אלו זוכה לצאת מעבדות לחרות ולגאולת עולם.

אין רבו מוסר לו - הקב"ה מנסה את האדם רק לפי כוחותיו בפרשתן (כא ב-ג), 'כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם, אם בגפו יבוא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו', ופירש רש"י, 'אם בגפו יבוא - שלא היה נשוי אשה וכו', בגפו יצא - מגיד שאם לא היה נשוי מתחילה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית'. והקשה האור החיים הק' 'ויאמר האומר מדוע חקק ה' חוקה זו להשתנות הדין, מה לי אם היה נשוי או לא', ומבאר, כי אילו היה רבו מוסר לו שפחה כנענית אף כשהיה פנוי מתחילה, הרי כשהיו נשלמים שש השנים והגיע עת השחרור לא היה רוצה העבד לצאת מבית אדונו אלא היה אומר 'אהבתי את אדני את אשתי את בני לא אצא חפשי', מחמת ב' סיבות שעמו, א, שאינו רוצה לעזוב את משפחתו וילדיו. ב, כי אם יצא לחפשי יישאר לבדו ובגפו, ומאחר שאין זה רצון השי"ת שישאר העבד אצל אדונו, על כן ציווה שאי אפשר למסור לו שפחה אלא אם היה נשוי תחילה, 'כי בזה יקל מעליו הפרדת אשתו ובניו, כיון שיש לו אשה ישראלית בת חורין יהיה בעיניו קל לצאת' (והיינו שהקב"ה ריחם על העבד שלא יקשה לו בשעה שעושה רצון קונו).

לשון ראייה (כמו 'אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב', במדבר כד יז) והיינו, שאם הוא בעלים על הראיה אזי יצא נקי בדינו, והוסיף לומר בלשון הכתוב (דברים כא ז) 'ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו', שאם שומר על עצמו שלא יכשל עד ש'עינינו לא ראו' זה האיש יכול לומר 'ידינו לא שפכו את הדם הזה'...

יח. מעשה באחד שנכנס אל הרה"ק מרוזין זי"ע, והתאונן בפניו על שהעיניים כואבות לו, נענה הרוזינער ואמר לו, 'מי אמר לך שהעיניים כואבות לך, אולי אתה מכאיב לעיניך' (בראיות שאינן הגונות)...

יט. הנה כתיב (תהלים ל ו) 'כי רגע באפו חיים ברצונו', ורמזו בזה צדיקי הדורות, שמאד מאד יזהר האדם לשמור עצמו ב'ראת חטא', שמירה על שמירה, כי פעמים יקרה שהאדם יעבור על אחת ממצות ה' אפילו ל'רגע' אחד... וכל ה'חיים' יצטרך לרצות כביכול את הבורא יתב"ש על כך... (טיול בפרדס, אות ר).

כ. וכך אמרו להמשיל כנגד טענת היצר לאדם, הרי אתה כ'מת' ממש, אבד סברך ובטל סיכוך לעמוד כנגד היצר, כי הנה אם נראה אחד מכה את השני מכות נוראות שיש בהם כדי להמית, היאך נדע האם המוכה עדיין חי -

באר הפרשה - פרשת משפטים

'אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, אבל בזמן הזה שאין היובל נוהג אי אפשר לקנות איש ישראל לעבד, אעפ"י שמדובר במי שראוי מחמת פחיתותו להימכר כעבד, ויתבאר כאותו יסוד גדול, שלעולם אין הקב"ה מכניס את האדם לתוך 'מצב' שאין לו יציאה משם, ומכיוון שבזמן הזה אין דרך לצאת לחרות על כן מתחילה לא יביאוהו מן השמים לידי

הדברים אמורים הן בגשמייות - כאשר 'חשבה גדולה נופלת עליו' ובאה עליו הרעה רח"ל, שוודאי יש בו כוחות נפשיים להתחזק באמונתו גם בעת הצרה²²,

כל עוד שהמכה מפליא מכותיו בידוע שהמוכה עדיין חי... שהרי אם כבר השיב את נשמתו היה 'המכה' פוסק מלהכות, כי אין מכים את המת אלא את החי... על דרך זה יאמר, כי עצם הדבר שהיצר הרע מנסה להחטיא את האדם ולהפילו אין לך ראייה גדולה מזו שהוא עדיין חי' וכל התגברות שלו עדיין שווה לאין ערוך, שהרי 'במתים חפשי' ואין להם שום נסיונות...

בענין זה שמעתי מעשה נפלא מאיש צדיק, פעם נכנס איש יהודי לחדר הרופא, בבכיות נוראות וזעקה גדולה ומרה, רופא יקר, הנה רגלי כואבת לי, אינני מוצא לעצמי מקום לגודל היסורים... אני אנה בא. שמע הרופא ונכנס לחדרו, משעבר זמן בעודו יושב ונאנח בקול על יסוריו, נכנס איש אחר אל הרופא, כשרגלו נפוחה ואדומה נוראות, אך איננו משמיע אפילו צווחה ואנחה אחת, מיד החיש הרופא כמה וכמה רופאים (אנשי צוות) והובילוהו לחדר ניתוח בכדי לנתחו ולהציל את רגלו, החל הראשון להתלונן בקולי קולות, הרי אני קדמתי אליו, וגם ראו נא אלו יסורים הנני סובל כעת, כיצד ומדוע נפניתם לטפל בו ואותי עזבתם לאנחות... איה הצדק ואיה היושר... ענה לו הרופא, הנה אתה בצעקותיך ואנחותיך הראית שרגלך מחוברת בס"ד לגופך, ובעזהשי"ת הכל כתיקונו, שמערכת הגוף מרגשת בחולי הרגל ומודיעה על כך באמצעות היסורים, אבל זה האיש שרגלו כה נפוחה ואינו מרגיש מאומה, זה סימן מובהק כי רגלו בסכנה... ויתכן כי חייבים מיד לכרות את הרגל, או כיו"ב.

ולדידן, כל עוד האיש זועק ובוכה לפי ה' על ריחוקו, על חוליו הרוחני, הרי זה סימן שעדיין הוא 'חי', עדיין הנו מחובר, ובס"ד יחזור לאיתנו, אבל אם כבר אינו בוכה, אינו מרגיש את הנעשה, הרי זה מורה על סכנת חיים רוחנית, ומי יודע...

כא. עוד מטענות היצר להרפות ידיו של מי שמתוקף נסיבות החיים נאלץ להיות עסוק בפרנסתו 'על המחיה ועל הכלכלה', ומסית אותו היצר, כי 'אבד סברו ובטל סיכויו' להתקרב אל השי"ת מאחר שהוא טרוד למחייתו ולא זכה לעסוק בתורה בכל היום, ואינו אלא 'בעל-הבית' פשוט... אך גם על זה נאמר ש'אין הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו', ואם רצון השי"ת שיתעסק במסחר וביגיע כפיו הרי בוודאי 'משם' יש בידו להתקרב אל ה' לא פחות מהעוסק בתורה ועבודה, אם ינהג במסחרו ובממונו כמו 'יהודי' וכרצון השי"ת, שיהיה משאו ומתנו באמונה ובישרות מבלי להונות ולרמות את זולתו ובלא שום הוראת היתר.

וכך פירש הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל בלשון הכתוב בפרשתן (כב ז) 'ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו', שדיבר הכתוב אל בעל הבית - וכדרך בני"א לכנות 'בעל הבית' את מי שעוסק צרכי הפרנסה, כי גם הוא יכול להתקרב אל ה', וזהו שאמר הכתוב 'ונקרב בעל הבית אל האלוקים' - שאף 'בעל-הבית' יכול לזכות לקרבת אלוקות, אך זאת בתנאי אחד - 'אם לא שלח ידו במלאכת רעהו', שיזהר שלא 'לשלוח ידיו לממון אחרים שלא כדין, אבל אם ינהג בישרות ונאמנות הרי גם 'ממעשיו הפשוטים' יכול להתעלות עדי מעלה (הובא במשחת שמן עמ' רע"ד).

כב. כי אין הקב"ה מביא ייסורים ופורענות על האדם אלא אם בכוחותיו לשאת אותם [ואם הגיעו שמע מינה שאכן יכול לעמוד בהם]. וכך כתב רש"י על הפסוק (תהלים קמז יז) 'משליך קרחו כפתים' - 'ומדרש אגדה, כפתים, הכל לפי משא הבריות, העני לפי חוסר מלבושיו מיקל עליו, והיינו שהקב"ה משליך 'קרחו' כפי מידת הבגדים שיש לו לאדם שיוכל להחם עצמו בצינה ובכפור, אבל אם אין לו מלבושים להתחמם בהם אזי לא יביא ה' עליו את ה'קרח'. וכדבר הזה ממש ידוע מה שאמרו צדיקים על הפסוק הקודם לו (טז) 'הנותן שלג כצמר' - שהקב"ה מוריד את השלג כפי ה'צמר' שיש לבריות, כי לעולם אין הקב"ה מביא רעה על האדם שאינו יכול לעמוד בה.

והן בעניינים רוחניים, שאם רואה האדם שיצרו מתגבר עליו הרי זה אות וסימן כי יש בידו ללחום מלחמת ה' ולנצח את יצרו, שאם לא כן לא היו מנסים אותו מן השמים, אדרבה כל הנסיון והחושך אינו אלא בבדי להעלותו ולהביאו לידי טובה מרובה.

אם כסף תלוה - מצוות גמ"ח
בפרשתן (כב כד), 'אם כסף תלוה^כ את עמי^כ את העני עמך^כ, כאן נצטוינו להקים ולקיים מצוות 'גמילות חסדים'^כ, להלוות לאחרים כדי צרכם, וכתב רבינו ה'חינוך' (מצוה טו) להלוות לעני כהשגת היד

מסופר על בחור מיושבי בית מדרשו של הרה"ק הרבי רבי זושא מאניפולי זי"ע, שבאחד הימים נשלח עבורו מכתב המודיעו על פטירת אמו, ויהי כראות הבחור את דבר המכתב נחלש עד שנתעלף, מיד חשו אליו יושבי בית המדרש ועוררוהו מעלפוננו, כששבה אליו נפשו אמר לו הרבי רבי זושא - הכל טעות גמור הוא ועדיין אמך בין החיים. ואכן כעבור כמה ימים באו שלוחי ה'בי דואר' לומר שהיה כאן טעות סופר והמכתב נשלח לאדם אחר. כעבור מחצית השנה נשנה הדבר ונשלח עבורו הודעה על הסתלקות אמו מהאי עלמא, ובהאי זימנא 'קיבל' את הידיעה בשלוות הנפש, או אז אמר לו הרבי, מהר, סע לביתך כי נכון הדבר, והסביר הרבי רבי זושא דאין כאן 'רוח הקודש', אלא, בפעם הראשונה שראיתי שאין בכוחו להכיל את הבשורה הקשה הבינותי שיש כאן טעות, כי יחד עם כל קושי ונסיון נותנים לו לאדם 'כוחות הגוף והנפש' שיוכל לסבול הצרה, ומכיוון שהוא לא עמד בזה וודאי שאין צרה זו שלו כי אם של אחר (שקיבל כוחות לעמוד בזה), כמו שנתאמת לבסוף. אמנם בהגיע ה'מכתב' השני ראיתי 'עומד' בהאי צרה ועקתא בלא לאבד עשתונותיו, הבינותי שעתה אכן כנים הדברים, וקיבל מן שמיא 'כוחות' לעמוד בקושי הצרה, על כן שלחתיו מיד לביתו.

בדומה לכך סיפר הגה"ח רבי זלמן בריזל זצ"ל עובדא שהתרחשה אצל ה'ינוקא' הרה"ק מפראנקפורט זי"ע, פעם באה ידיעה לאחד מחסידיו (שהיה עשיר גדול) - שאחת מספינותיו שנשאה על גבה הון רב טבעה במצולות ים, ויהי כשמעו כי כן, התעלף העשיר, וממש היה מסוכן למות, כי לא היה ביכולתו לסבול הצרה, כבוא דבר המעשה אל הרבי, שלח לאמר לו 'אין השמועה נכונה כלל וכלל', למותר לציין שכעבור כמה שעות חזרו והודיעוהו שהספינה שטבעה איננה שלו. והסביר הרבי, שלא רוח הקודש היתה כאן, אלא, אחר שלא היו לו כוחות הנפש ל'קבל' את הבשורה הקשה, הבנתי שאין זה ספינתו, כי אין מנסים את האדם אם לא שנתנו לו תחילה עוז ותעצומות לעמוד בקושי הנסיון.

כג. הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (תו"מ) מבאר בלשון הכתוב 'אם כסף תלוה את עמי את העני עמך', אם תרצה שכספך ילווה אותך לקברך, קיים בהם מצוות צדקה והלוואה, כי רק את העני - המעות שנתת לעניים, אותם המעות ילכו עמך לעולם שכולו טוב.

עפי"ז יש לבאר בעוד כתוב בפרשתן (כב כח) 'מלאתך ודמעך לא תאחר', והיינו כמו שפירש"י על ביכורים ותרומה שלא יאחר את הראוי להקדים, ולא ישנה לתת תרומה קודם ביכורים ומעשר קודם תרומה, אך לפי"ז לכאורה קשה לשון מלאתך ודמעך, שהרי הביכורים והתרומה אינם שלו אלא שייכים לכהן, אלא הביאור כנ"ל, שרק מה שנותן לאחרים הרי זה שלו...

מסופר על ה'אברבנאל' זי"ע, שהיה ממונה מטעם המלכות כ'שר האוצר' במדינת ספרד, לרוב חכמתו ובינתו העריצו המלך עד מאד, והיה מקרבו בכל מיני קירוב וינטלו וינשאו מעל כל השרים... והנה, כגודל אהבת המלך אליו כן גדלה לעומתה שנאת הנכרים ממקורבי המלכות אשר כלתה עיניהם לראות איך שהמלך 'אינו זז מחבבו' ומיום ליום הינו מוסיף אהבה על אהבתו בכבוד רם ונישוא, על כן, בכל עת מצוא היו מרכלים ומלשינים עליו לפני המלך, כדי להכפיש את שמו וכבודו בעיני המלך, ובזה קיוותה נפשם לראותו בקרוב כשהוא נידח ומרוחק מכל גדולתו. ביום מן הימים באו ב'לשון הרע' לפני המלך, וכה אמרו, אדוננו המלך, ראה והביטה עד כמה רבה וגדולה עשירותו של ה'אברבנאל', שמא יש ביד המלך לומר לנו 'מנין לו כל היקר והגדולה הזאת', אין זה אלא באשר הוא ממונה כ'שר האוצר', ומתוקף תפקידו קרוב הוא אל האוצר הגדול... ועושה בו ככל העולה על רוחו. גונב גוזל ועושק את האוצר, ומשם קרובה הדרך להתעשר... ויקרא המלך ל'אברבנאל' ויבקש לעיין ב'ספרי' חשבונותיו, לראות מה והיכן מונחים כספו וזהבו וכל שווי רכושו.

ביקש ה'אברבנאל' מהמלך פרק זמן קצר לחשב את כל אשר בידו, ולאחר מכן הגיש לפני המלך כתב ערוך, בו נכתב שרוב עושרו אינו עולה אלא לסך שבע מאות אלפי דינרי זהב... וירא המלך כי כן כתב האברבנאל ויקצוף

באר הפרשה - פרשת משפטים

המלך מאד', אחרי שידע מפורשות שאין דבריו נכונים כי גדול האיש הרבה יותר מכן... אך עדיין 'חמתו לא בערה בו', עד שהגיע לידי מעשה הבא.

אחד מגדולי שונאיו של האברבנאל שימש בתפקיד 'שר הפנים' במדינת ספרד, ותגדל שנאתו עד מאד עד שנתקיים בו 'השנאה מקלקלת את השורה', ויפן השר הנכבד אל אחד מנערי האוצר ממשרתי האברבנאל (שהיה כמותו גוי שונא ישראל) שיחדו במעות הרבה שימציא לידו כמה מ'כתבי סודות המלוכה' אשר בביתו של האברבנאל כי צורך לו בהם. ואכן, ה'שוחד' פעל את פעולתו, והלה סיכן את עצמו והמציא לידי 'שר הפנים' את ה'סחורה'... מה עשה רשע זה, בא לפני המלך והחל מדבר עמו אודות אותן הסודות אשר ראה בכתבים, ויחרד המלך חרדה גדולה עד מאד ויאמר מי איפה מסר לפניך סודות גדולות הללו. השיבו 'שר הפנים', הלא ה'אברבנאל' ידידי ורעי הוא אשר גילה באוזני את כל הסודות הללו... עתה כבר קצף המלך מאד 'וחמתו בערה בו', וגמר אומר להעביר את ה'אברבנאל' מן העולם... אלא שגבר חששו ופחד מלהרוג אותו בריש גלי לעיני העדה, מכיוון שהעם שבשדות העריצוהו עד מאד כי תמיד הייתה דאגתו נתונה אליהם, ובכל עת מצא היה מוצא אמתלאות שונות להוריד ולהקל מעליהם את מחירי המיסים, ובצדק חשש המלך שאם יוודע לעם דבר הריגתו ימרדו במלכותו.

משכך, התחכם המלך כתב 'כתב מלכות' בזה"ל 'אבקש ממכם לתפוס את המוכ"ז (המחזיק ונותן כתב זה) ולהשליכו תיכף לכבשן האש באין אומר ואין דברים', צרר את המכתב באופן שלא ייראה לאיש מה כתוב בו, ויקרא לאברבנאל ו'שלחו' בשליחות חשובה למסור ה'מכתב' לפועלים המכנינים לבנים ב'כבשן האש' (מחזיק לעיר) עבור המלכות. קיבל ה'אברבנאל' את השליחות ויצא לקראת חוצות העיר בשמחה ובטוב לבב, כשאינו מעלה בדעתו איזה 'גזר דין' נתון בידו בזו השעה.

משפנה האברבנאל לקיים 'מצוות המלך', וכבר עמד בשערי העיר פגש ביהודי אשר התחנן על נפשו - כי היום הוא היום השמיני ללידת בנו ועל פי דת תורה תמימה עליו למול את בנו היום. ואכן, כבר הוזמן מוהל לקיום המצווה, אלא שהיום בבוקר נחלה המוהל ואין בידו לערוך את הברית, על כן הוא מתחנן לפני האברבנאל הידוע כ'מוהל מומחה' שיבוא למול את בנו, חישב האברבנאל 'חשבונו של עולם' ומצא שמצד אחד יש לפניו 'פקודת מלך' להעביר את המכתב לאנשי מפעל הלבנים, אך לאיך ניצבת לפניו פקודתו של 'מלך מלכי המלכים' למול את הרך הנולד, על כן מיהר לקבל את בקשת היהודי, ובשמחה הלך עם היהודי לביתו למול את התינוק, ואילו את המכתב החתום מסר ביד משרתו ואמר לו, אשלחך במקומי למפעל הלבנים - ובגמר הברית אבוא אליך לקחתך הביתה בעגלה העומדת לרשותנו. המשרת סבר וקיבל וה'אברבנאל' נכנס לבית היהודי.

ה'אברבנאל' מהל את התינוק כדת וכדין, ולאחר מכן התיישב לסעודת מצווה הערוכה כדת ואף שח בדברי תורה בעריבות ובנעימות, משכלתה הסעודה לעת ערב פנה למפעל הלבנים להחזיר את המשרת לביתו, ויתמהו האנשים ויספרו לו כי היום הגיע משרתו כשפתק חתום בטבעת המלך - להשליכהו על אתר לכבשן האש תיכף ומיד בלא טענות ומענות... והוסיפו לספר לו שכשתפסו את המשרת להשליכו לתוככי כבשן האש וכבר החלו הלהבות לאכול את בשרו, הצדיק עליו המשרת את דינו וצווח, אכן בדין בא לי כל זאת, על שגנבתי את כתבי הסודות מבין גזיו של אדוני ה'אברבנאל' ומסרתים לידי שר הפנים...

באותה שעה הבין ה'אברבנאל' שהמלך חישב להרוג אותו, אלא שבזכות קיום מצוות מילה נתקיימה בו הבטחת הקרא (קהלת ח ה) 'שומר מצווה לא ידע דבר רע', וכמו שאמרו חז"ל (דב"ר ד ה) 'אין אדם שומע לי ומפסיד', ולא עוד אלא שצדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו (משלי יא ח).

גם הבין את דרכי רשעותם של שונאיו שנעזרו במשרתו שגנב והעביר לידם את ספרי הסודות, ובזה באו לאמר למלך שהוא גילה להם את הסודות בפה מלא... על כן ציווה המלך להשמידו ושלחו לכבשן האש, אך הקב"ה שהוא פועל אמת שפעולתו אמת הצילו ממוות לחיים על ידי קיום המצווה, ושלח תחתיו את משרתו הרשע.

ויהי בבוקר, ויתייצב ה'אברבנאל' כהרגלו בבית המלך, הביט בו המלך בתמהון לבב - וכי 'בא הרוג ברגליו'... ויענהו ה'אברבנאל', ידעתי גם ידעתי ששלחתי להורג, אך חמל אלוקי עלי וסיבב שלא אגיע אל מקום הכבשן אלא משרתי ישרף תחתי, כי משרת זה הצדיק עליו את הדין בהתוודותו שהוא הגנב אשר מסר את הסודות לשר הפנים ועמיתיו. ואילו אני נאמן אני למלכי ולא מריתי את פיו... שמח המלך על כך שלא עלה ביד הרשעים להורגו, אך הוסיף עתה ושאל את ה'אברבנאל', האמת אומר כי גברה תמיהתי עליך - כיצד ייתכן שב'ספרי החשבונות' כתבת שאין רכושך עולה יותר משבע מאות אלפי דינרים, והרי גלוי וידוע לכל אחד מבני המדינה שרכושך הגדול שווה עשרת

באר הפרשה - פרשת משפטים

יג

כפי מה שצריך לו למען הרחיב לו ולהקל מעליו מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים כי היא מדה אנחתו וכו', שורש המצוה, שרצה הא-ל להיות ברואיו משובחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים

מונים, למה שיקרתני. השיבו ה'אברבנאל', אדוני מלכי, הנה ראית שברגע אחד שלחתי להריגה ולא היה נשאר ממני שריד, ולא עוד אלא שהיית מחרים את כל רכושי מאחר וחשבת שמרדתי בך, נמצא שכל הרכוש והממון הרב אשר בידי, לא שלי המה, שהרי ייתכן שברגע אחד לא יישאר לי מכל אלה אף לא פרוטה שחוקה אחת. על כן, כשנתבקשתי מאתך לערוך את חשבון רכושי ומעותי חישבתי רק את המעות אשר חילקתי כל ימי כצדקה לעניים ונצרכים, כי רק מעות הללו שלי הם, ולעולם יישארו בידי לזכותי לעולם שכולו טוב, וחשבון זה ערכתי לפניך בספרי החשבונות...

כד. כתב הש"ך (מגורי האר"י ז"ל) על התורה (בפרשתו), דלכן כתיב 'אם כסף תלוה' כלומר, אם נתנו לך כסף מן השמים הרי תפקידך להלוותו לאחרים, כי לשם זה נברא הכסף - כדי ש'תלוה את עמי', כי מצוות הלוואה למי שדחוקה לו השעה גדולה יותר מן הצדקה (עיי"ש היטב).

וכבר מצינו יסוד זה ב'אבן עזרא' בפסוק זה וז"ל. 'אם נתן לך ה' הון שתוכל להלוות העני... וקרא העניים 'עמי' [בלשון המורה שהם שלו יתב"ש], כי החסידים לא יבקשו עושר בעולם הזה, והעד אליהו ואלישע שלא רצה לקבל מנחת נעמן, גם שמואל הרמתי'.

הגאון בעל ה'שבט מוסר' זצ"ל מביא בספרו 'מעיל צדקה' (א'תקכה) שלכן נקרא כסף בלשון חז"ל 'דמים', כי כשם שהקזת דם רפואה היא לגוף, כך נתינת כסף לצדקה רפואה היא לנפש, ועל שם כך כינו חז"ל את הכסף 'דמים', לרמז ששווים הם (י"א, כי ה'עסק' הראשון שעשו בני ישראל היה במכת דם כשמכרו את המים למצריים, וע"ש אותו המאורע נקרא הכסף בשם 'דמים').

כה. יש שפירשו במה שאמר 'את העני עמך', שבא הכתוב לומר, שכאשר עומד לפניך עני ומבקש הלוואה או נדבה אזי תכניס עצמך לתוך מצבו הקשה של עני זה, וצייר לעצמך כאילו אתה היית במקומו רח"ל ונזקק לחסדי האחרים, וזהו את העני עמך, שהעני יהיה עמך, אתך במחשבתך ובפנימיות ליבך, ואז ודאי שתפתח את ידך וליבך לעמוד לימינו. ובוזה ביארו הטעם שנשמכה פרשת משפטים לפרשת יתרו, כי כשם שהזהיר הכתוב שלא לשכוח מעמד הר סיני, וכמו שנאמר (דברים ד ט) 'רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך' ותמיד יעמיד לנגד עיניו את הקולות והלפידים וכו', כך נמי ייאמר גם לגבי המצוות שבין אדם לחברו האמורים בפרשתן שעליו לצייר ולהעמיד לנגד את עיניו את הזולת וצרכיו ומחסוריו ולא יסורו מלבבו.

הרה"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע דקדק במה שנאמר (משלי כז יט) 'כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם' [ופירש ה'מצודות דוד' בזה"ל, כמו דרך המים מראים את הפנים בדומים להפנים המסתכלים בה, אם שוחקות שוחקות ואם עצבות עצבות, כן לב האדם לאדם - אם לבו טוב על חבירו ייטיב גם לבו ואם רעה תרע גם היא], ולכאורה צ"ב, מדוע הביא דוגמת 'מים' ולא אמר 'כמראה הפנים לפנים', והיינו, כמי שעומד מול השפיגע"ל (מראה) ונשקף בה פניו, אלא, כי אכן בשניהם יחזה האדם בזיו פניו המשתקפות הן ב'שפיגל' הן ב'מים', אך הפרש יש ביניהם, כי בשפיגע"ל נשאר האדם לעמוד על מכונו ומביט ישר בתוכה, משא"כ הרוצה לראות את דמותו הנשקפת בתוך המים עליו לכופף עצמו מלמעלה למטה, כי אם ישאר זקוף כמקודם לא יראה מאומה... לכן נקט הכתוב 'כמים', לרמז לכל הרוצה לשים ליבו ללב חברו ולהיטיב לו, שהדרך הנכונה היא שיתכופף כמי שמביט בתוך המים, ולא ישאר לעמוד על מכונו כמביט בשפיגע"ל, וכלומר, שעליו 'לצאת מעצמו', לתת עיניו וליבו ולהכניס עצמו להרגשת הזולת...

כו. כה אמר הרה"ק ה'חלקת יהושע' מביאלה זי"ע מהו 'חסיד' - היינו חסד עם יו"ד (כלומר תיבת 'חסד' ואת יו"ד) ללמדך שהעושה חסד עם יהודי (יו"ד באידיש) זהו חסיד.

כז. פעם פנה מנהל גמ"ח אל הגה"צ רבי מאיר בראנדסדארפער זצוק"ל בעל ה'קנה בושם' ושאלתו בפיו, האם מחויב להאריך את זמן פירעון ההלוואות בעת שמבקשים הימנו הלווים להארכת זמן, שלכאורה אין זה בכלל מצות 'אם כסף תלוה את העני' והוא רוצה לקיים המצווה בהלוואות חדשות. ענהו רבי מאיר - 'די ערשטע זאך איז די הארץ' (הדבר הראשון הוא הלב), כלומר אל תפלפל כאן אם קיימת בזה מצוות הלוואה או לאו, אלא התעמק - שבדחיית זמן הפירעון החיית ממש את היהודי הלוה.

באר הפרשה - פרשת משפטים

לקבלת הטובה^{כ"ח} וכו', ואם לאו מצד שורש זה (כלומר, שלולא טעם זה), הלא הוא ב"ה יספיק לעני די מחסורו זולתנו (שהקב"ה היה יכול לפרנס את העני בעצמו, ומדוע ציווה עלינו להלוותו), אלא שהיה מחסרו ב"ה הוא שנעשינו שלוחים לו לזכותנו. עכ"ל^{כ"ט}.

איתא בגמרא (יבמות סג.) 'המלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר (ישעיה נח ט) אז תקרא וה' יענה תשווע ויאמר הנני', וביאר הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימינוב זי"ע שדברי הגמ' במעלת מלוה סלע לעני בשעת דחקו הכוונה בשעת דחקו של המלווה,

כח. וכך כתב הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (אהבת חסד ח"ב פ"ה) וז"ל, כמה צריך האדם להתדבק במדת החסד, שהיא מועלת לעורר רחמי ה' וחסדיו על ישראל אפילו לאחר שכלה זכות אבות (ירושלמי סנהדרין ג.) וכו'. ושם בהערה. והנה עתה, שמדת הדין גברה מאד על העולם, ואין שום עצה להנצל מידי צרות המתחדשות מידי יום ויום, מה מאד יש להתחזק במדת החסד כדי שעי"ז תתעורר מדת החסד העליונה וכו'.

עוד כתב שם וז"ל. ומן התימה על האנשים שמחפשין סגולות, שיולדו להם בנים, ומוציאין על הסגולות כמה וכמה רובלי כסף, ויש שמוציאין למאות ולאלפים כל אחד לפי עשרו. יותר טוב שיעשו סגולה הנמצא בחז"ל, היינו, שיתעסקו תמיד במדת הצדקה, לעזור לעניים במה שיוכלו, להיות מן המעשים, שהוא גדול מן העושה [הן בענין פרנסת חיותם, וגם לגדל את בניהם ולהכניסם לתלמוד תורה, שבעבור זה יזכו לבנים בעלי תורה, וכמו שנתבאר], או שיעשו גמ"ח קבוע [מממונם, או שיזרזו אחרים שיסייעו בענין זה], ויתעסקו בו תמיד, ובזכות זה יתנהג השם יתברך עמם ג"כ במדת צדקה וחסד, וימלא רצונם בזה וכו', וכן עשו הרבה אנשים בזמננו, והצליחו בזה וכו'. והמשכיל יתן כל זה אל לבו, וכל המרחם על הבריות - מרחמין עליו מן השמים (שבת קנא:). וידוע מה שאמרו חז"ל (שוח"ט סה), שהגומל חסד תפלתו נשמעת.

מעשה נורא הובא ב'עמוד החסד' (לקט אמרים מהגה"ק החפץ חיים) וז"ל. איש אחד שהיו לו בנים ומתו כולן ר"ל בא לפני חכם שיתן לו עצה וסגולה לענין זה, השיב לו החכם איני יודע סגולות, אך עצתי שתעשה גמ"ח קבוע בעיר אולי יתן ה' שבזכות מדת החסד שתתנהג עם אנשים יתחסד השי"ת עמך ויתן לך בנים. האיש שמע לעצתו, ועסק הרבה בענין זה, עד שעשה גמ"ח קבוע בעיר והוא קבל על עצמו את המצוה להתעסק בענין זה להלוות על משכונות, ועשה פנקס עם תקנות לענין זה כנהוג. בתוך התקנות היה כתוב שפעם אחת לשלוש שנים בפרשת 'אם כסף תלוה' (משפטים) יתאספו הכל ויעשו סעודה שיהא חיזוק למצוה זו. ויהי בכלות ג' השנים נולד לו בן, ומן השמים הראוהו אות שהוא בזכות המצוה - שאירע יום שמיני יום המילה באותו יום שכבר נקבע זמן רב קודם לכן ליום אסיפת הקהל לצורך הגמ"ח.

האיש הנ"ל עסק הרבה במצווה זו כמה וכמה שנים, ובמשך השנים הללו נולדו לו עוד כמה בנים. אך ברבות הימים שכח טובותיו של הקב"ה ובא לפני החכם ובקש ממנו היות שהוא מוטרד מאד והגמ"ח נתגדל, גם יש אנשים מפפקין עליו, ע"כ בקשתו שימנו 'נאמן' אחד שיעסוק בגמ"ח, והחכם מיאן בזה באמרו שבוודאי אחר לא ינהל הגמ"ח בטוב כאשר הוא מנהל אותו. אך הוסיף והרבה להפציר בחכם שיעשה בקשתו עד שכעבור כמה שנים הוכרח להסכים לדבריו, ועשה קלפי מחדש ונבחר 'נאמן' אחר תחתיו לעסוק במצוה זו. והנה, מעשה זה היה בתחילת הלילה, והיה ממחרת בא אצל החכם ויספר לו שקרה דבר נורא בזה הלילה בסופו, שנחנק לו ילד קטן אחד, ותלה שבעבור עזיבתו את הגמ"ח אירע לו, ומיד חזר והשיב לידו את הנהלת הגמ"ח... הנך רואה בעליל שבזכות החסד נולדו לו בנים, וכאשר נסתלקה מדת החסד התחילה מדת הדין תיכף להתגבר עליו, נמצא הוא חשב עד עתה שהוא מחזיק את הגמ"ח ועתה ראה שהגמ"ח החזיק אותו ואת בניו, ע"כ יראה האדם להחזיק במצווה זו ולא להרפות ממנה. (אחר פטירת רבנו החפץ חיים ניתן הדבר לפרסם בשם הגרי"מ רבינוביץ זצ"ל מחבר ספר 'אפיקי ים' שהמעשה הנ"ל קרה בראדן, והחכם הנזכר הוא רבינו הח"ח בעצמו).

כט. ידוע מה שאמרו חז"ל (ויק"ר לד ח) 'יותר ממה שהבעה"ב עושה עם העני, העני עושה עם בעה"ב'. ולפי"ז כתב הגה"ק החיד"א זי"ע (שו"ת חיים שאל סי' עד אות ב) כי הגם שנאמר (משלי טו כז) 'שונא מתנות יחיה', מכל מקום אין מקום לחשש זה בנתינת צדקה, ושפיר יכול העני לקבל, כי מאחר ש'הרווח' של הנותן גדול משל המקבל, נמצא שאין כאן 'מתנה', אלא אדרבה הנותן הוא 'המקבל'...

ובזה פירש הגה"ק ה'בן איש חי' זי"ע (אדרת אליהו שופטים ד"ה צדק) בלשון הכתוב (דברים טו י) 'נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך', שבא הכתוב להזהיר על נתינת

צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו, וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים, ולכאורה צ"ב דפתח בלשון יחיד 'אם ענה תענה' וסיים בקללה על הרבים - 'אתכם'. אלא מבאר ה'אבן עזרא', 'כי כל רואה אדם שהוא מענה יתום ואלמנה ולא יעזרם, גם הוא יחשב מענה... אם אחד יענה ואין עוזר, העונש על כולם', כי מי שבידו למחות ביד המצער ולא מחה, או שהיה בידו לבוא לעזרתם ולא עשה כן, אף זה נתפס בעונש המר והנמהר כאילו הוא עצמו ענה אותם, שהקפיד הקב"ה ביותר על צער האלמנה והיתומים^{לב}.

עוד בפרשתן בענין הזהירות בכבודו של כל איש ישראל שלא להבלימו, שהרי הזהיר הכתוב (כב נד) את המלוה שאם אין ביד הלווה לפרוע חובו 'לא תהיה לו כנושה', ופירש רש"י 'לא תתבענו בחזקה, אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאילו

שאף הוא זקוק ונצרך למעות ובכל זאת מחסר משלו בכדי לעמוד לימין העני, בזה הגו מעורר ע"ע רחמים גדולים ומובטח הוא שיתקבלו תפילותיו ואז תקרא וה' יענה. ולפי זה יתפרש לשון הכתוב 'אם כסף תלוה את עמי את העני עמך', שאם 'העני עמך' - שאף אתה עני אעפ"כ אם כסף תלווה, וכדאי היא מצווה זו שירחמו עליו מן השמיים^ל.

לא תענון - הזהירות שלא לענות נפש מישראל

בפרשתן (כב כא), 'כל אלמנה ויתום לא תענון'. וברש"י 'הוא הדין לכל אדם (הזהירו שלא לענותו) אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ומצוי לענותם'^{לא}.

נוראות כתב ה'אבן עזרא', בהוסיפו לדקדק על המשך הכתוב (שם כב-כג) 'אם ענה תענה אותו, כי אם

הצדקה, והמשיך לומר לא ירע לבבך בתתך לו, כי תאמר בלבבך כיצד אתן לו והרי שונא מתנות יחיה ונמצא שאני גורם הפסד לעני, לזה אמר הכתוב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך, ואם כן אינך נותן 'מתנה' אלא אתה לוקח הרבה יותר ממה שאתה נותן.

ל. והיה אומר הרה"ק הבית ישראל זי"ע, שאין הדברים אמורים רק בהלוואת מעות כשהוא עצמו נזקק להם, אלא כך הוא גם בענייני רוחניות, שמי שבעצמו צריך 'ישועה' במצבו הרוחני, ומ"מ עומד לעזור לאחרים ולרוממם שאף הוא בכלל 'מלוה לעני בשעת דחקו'.

ועל דרך זה ייאמר עוד, כי מי שרוחו נשברה מכל מיני צרות העוברות עליו, ומכל מקום מתגבר על עצמו להאיר פנים לחבריו ולעודדם במילין טבין, והוא מחזק אחרים בשעת דחקו, הרי עליו הכתוב אומר 'אז תקרא וה' יענה תשווע ויאמר הנני'.

לא. והרבה יש להתבונן בדבר עד כמה צריך להיזהר שלא לענות ולצער שום נפש מישראל, כי מלבד עצם האיסור בדבר, הרי פעמים הרבה שאותו נפגע הוא 'תשוש כח' מסיבות שונות ומשונות, ונמצא שזה פגע בו עבר גם על איסור חמור זה של 'כל אלמנה ויתום לא תענון', ואפילו אם הנפגע יש לו הורים בריאים ושלימים לאורך ימים ושנים... ומאחר שלעולם אי אפשר לדעת מה מתחולל בלבו של השני ומה מצבו אם כן תמיד עומד לפנינו ספיקא דאורייתא...

לב. סיפר ה'חפץ חיים' זי"ע, שבנעוריו התגוררה בשכונתו אלמנה עם עולליה הרכים בדירה של עשיר אחד, הגיע זמן ולגודל עניותה לא היה בידה לשלם שכר הדירה, כעבור כמה חודשים החל המשכיר לדחוק בה שתשלם את חובה, אך עם כל מאמציה לא היה בידה לשלם מאומה, המשכיר איים עליה שיגרשם מהבית אם לא תשלם לו, וכל תחנוניה שירחם עליה ועל יתומיה לא הועילו מאומה. ביום מן הימים בא העשיר והסיר את קורת הגג מעל הבית, ולגודל הכפור נאלצה האלמנה לצאת ולחפש לעצמה מקום אחר לגור שם, כל העיר רעשה על דבר המעשה הנלוז, אבל בעה"ב בשלו... הנה בטוח הייתי (אמר הח"ח) שעל 'אכזריות' כזאת לא ינקה העשיר מן ה'דין והעונש' בעולם הזה, שהרי התורה אמרה 'חרה אפי'. עברו כמה שנים ולא קרה דבר, אך עדיין שמרתי הדברים בליבי, ואכן לאחר כעשר שנים נשכו כלב שוטה, והחל האיש לנבוח ככלב, ולא ארכה מחלתו עד שהלך לעולמו (אהבת חסד, עמוד חסד אות לג).

ומכאן, שאף הצודק בדינו יזהר להיות צודק במעשיו, שיהיו מעשיו צודקים ומקובלים כלפי שמיא, שהרי אלמנה זו מחויבת הייתה בתשלומי שכר הדירה מצד דין תורה, אלא שלא כך היא דרכה של תורה... והמבין יבין כי אין הדברים אמורים דווקא במי שצודק כלפי אלמנה, אלא גם במי שצודק בטענותיו על חברו שפגע בו או הזיק לו...

הלויתו אלא כאילו לא הלויתו, כלומר לא תכלימהו'. כאן למדנו להיזהר בכבודו של כל אחד ואחד, ושלא תאמר - אה, פלוני שנהג עמי לא כדין ושלא כראוי מותר (ואף מצווה) להכלימו ולביישו, כי גם אם לווה זה שלא כדין נהג עמך, שהרי בדין מחויב הוא לפרוע את חובו, והוא בכלל 'לזה רשע ולא ישלם', מכל מקום לא הותר דמו להכלימו ולביישו, אם בן אין איש מישראל שהותר דמו להישפך.

הוסיף הגר"א זי"ע (הובא בליקוטי בתר ליקוטי משנת תש"כ) על הפסוק (כב כב) 'אם ענה תענה אותו' אפילו

לג. כה כתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (צדקת הצדיק אות קעה) 'צריך להיזהר מלגרום צער לשום בריה אפילו לצורך מצוה וכו', ועל זה נענשים גם כשהוא לצורך מצוה, והוכיח זאת מהא דאיתא ב'תנא דבי אליהו' (רבה פכ"ד) שאבן שבה סקלו מי שהיה מחויב על פי בית דין למות בסקילה, וכן העץ שנתלה עליו - עתידים ליתן את הדין. ומבאר כי מהאי טעמא היו הסנהדרין מתענים ביום שהרגו את הנפש (כדאיתא בסנהדרין סג.) כדי לכפר על נפשותיהם, ואע"פ שמצוה יש לב"ד לדון ולהרוג מי שמחויב בדבר, אך סוף סוף ציערו נפש מישראל...

ידוע ביאורו של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, כי כמו המכניס ידיו לתוך להבות האש - אפילו באונס גמור, מ"מ לא יועיל לו טענת אונס, וידיו נכווים ונשרפים (ואף אם היה הדבר 'לשם שמים' לא יועיל לו מאומה), כך נמי לענייננו - כל צערו של יהודי 'אש' הוא, ואף אם הוא באונס, וגם כשמתכוון 'לשם שמים', הרי הינו מתעסק באש בוערת. לד. המוותר לחברו ומסיר מעליו כל טינה שבלב, ואף מסייע לו בעת צרתו, שכרו הרבה מאוד. וגם זאת מצינו בפרשתן (כג ה) 'כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו... עזוב תעזוב עמו' ובתרגום 'משפך תשבוק מה דבלבך עלוהי ותפרק עמה', היינו ש'עזוב תעזוב' כל טינה שיש בליבך על 'שונאך' זה ותעמוד לעזרו. ומבאר בספר הקדמון 'ברית מנוחה' שהכוונה היא, אם משבק - תעזוב ותסיר כל אשר יש לך בלבך על חברך, אזי תשבוק - תיעזב אף אתה מכל הצרות הבאות עליך, כי הקב"ה עזוב מעמך את כל חטאיך ותישאר נקי מכל רבב. וזה לשונו הזהב של הפלא יועץ' (ערך וותרנות) ולפעמים שמדת הוותרנות תחיה בעליה ותצילהו מצרה וצוקה, מה טוב חלקה, לא ידע אנוש ערכה.

וכך כתב הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (ד"ה וכי יריבון) לבאר מה שנאמר בפרשתן (כא יח-ט) 'וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף וגו', ורפא ירפא, ולכאורה צ"ב לשם מה נכתב בתורה 'וכי יריבון', הרי היה די באומרו 'כי יכה איש את רעהו', ומבאר החתם סופר, שהנה נאמר (ישעיה נז ט) 'שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו', ונרמז בזה כי מי שנהג בשלום לרחוק ולקרוב... אינו צריך להגיע לרופאים, אלא אמר ה' ורפאתיו, אבל מי שאין לו שלום מכל עבריו והוא בעל מריבה בו לא כתיב אמר ה' ורפאתיו אלא 'רפוא ירפא', וכדרשת חז"ל (ב"ק פה.) מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות... וכבר כתב ב'בעל הטורים' על הפסוק (טו כו) 'כי אני ה' רופאך' וז"ל, רופאך, הפ"א רפויה שהרפואה שבידי שמים באה בשופי, ושבידי אדם בא בקושי ועל כן 'רפא' בפרשת משפטים דגוש.

מעשה נורא מובא בגמ' (הוריות יד.), רב יוסף נתכנה בשם סיני - על שם שהיה בקיא ביותר ומסודרת אצלו התורה כנתינתה מסיני, רבה עוקר הרים - על שם שהיה חריף ומפולפל ביותר. בהגיע זמן שהוצרכו למנות נשיא, שלחו לארץ ישראל לשאול מי עדיף סיני או עוקר הרים, והשיבו, 'סיני עדיף', שהבקי יותר הוא הקודם במעלתו כי הכל צריכים 'למרי חטיא' (לבעל החיטים, כלומר למי שהתורה ברשותו), ואפילו הכי לא קיבל רב יוסף על עצמו את הנשיאות, והמליכו את רבה, ואחר כ"ב שנים נלב"ע והדר מלך רב יוסף, וכל השנים שמלך רבה, לא חלף אפילו אומנא (מקוץ דם) בביתו של רב יוסף, ופירש רש"י, 'שלא רצה לנהוג שררה בעצמו כל אותן השנים שמלך רבה אפילו בהאי שררותא שלא רצה להביא שום אומן בתוך ביתו, אכן בתוס' הרא"ש שם כתב וז"ל, והרמ"ה ז"ל פירש כך, הואיל שהשפיל רב יוסף את עצמו ולא רצה לנהוג שררה בפני רבה, הגינה זכות ענוותנותו עליו ועל אנשי ביתו שלא חלה אחד מהן כל השנים שמלך רבה, ואפילו אומן להקזת דם לא קרא לביתו, והדין פירוש מסתבר לן, עכ"ל. ודבר שפתיים אך למותר...

רחום וחנון' (שבת קלג:) לרחם על כל יהודי באשר הוא לה, לשום עיניו וליבו להיות מיצר בצרתם של ישראל. ואף כששורת הדין עמו יכנס לפנים משורת הדין לו. ויוותר על הממון המגיע לו, בכדי שלא להקניט ולצער את חברו והמקום ימלא חסרונו.

משנכנס אדר - עת רצון היום לנו הנה ימים באים, ימי חודש אדר לי, ומצינו בספה"ק גדולות ונצורות אודות מעלת הימים הבאים עלינו לטובה שהם עת רצון נפלאה ובהם נשמעים התפילות בשמי מרום ומתקבלים ביותר. וכמו שאמר הרה"ק

הגה"ק רבי חיים פלאגי זי"ע כתב (רפואה וחיים פי"ב אות עד) 'כשיש חולה בתוך ביתו יעשה ותרנות אפילו עם עופות השמים, ובדוק ומנוסה שיבקשו עליו רחמים'. והוסיפו לרמוז בדבריו באופן נפלא, כי פעמים חושב האדם וכי לפלוני אוותר, והרי הוא 'בהמה בתבנית אדם'... לזה כתב לוותר אפילו לעופות השמים, ר"ל, למי שמבלבל אותך ומטריד אותך ממש כציפור המרקדת על הראש... ובאופן כזה, בדוק ומנוסה שיבקשו עליו רחמים...

לה. והנה ב'דעת זקנים' מבעלי התוס' פירשו מה שנאמר (כ בכז) 'והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני, בזה"ל, דקאי על העני, אם אתה משיב העבוט, ויתפלל העני עליך על כל הטובה שעשית לו, ושמעתי לתפילתו כי חנון אני - כמו שאתה חונן ומרחם על בריותי... על זה אני נקרא חנון, ארחם ואחון עליך ואברכך.

עובדא נוראה סיפר אחד מיקירי קרתא דשופריא, שבהיותו אברך צעיר לימים, נחלה ל"ע במחלה הנוראה, בצר לו עלה אל בית המדרש 'חיי עולם' בכיכר השבת (שם ישבו רבים וטובים מגדולי עיר הקודש), וניגש אל הרה"ק רבי מרדכי מזוועהיל זי"ע (שעדיין לא הוכתר לרבי), ונתן לו פדיון גדול ונתברך ממנו ברפואה וישועה, ואכן לא עברו ימים מועטים ואותו אברך נרפא כליל בדרך נס. ויהי מקץ שלושים שנה חלה אותו אברך שוב במחלה הנוראה, ומיד שם פעמיו אל הרה"ק מזוועהיל, שכעת כבר הוכתר לרבי, ומשתינה לפניו את צערו, ענהו הרה"ק ואמר לו, לך נא והזכיר את עצמך אצל עני ואביון ותן לו 'פדיון' והוא יברכך ויפעל בעבורך רפואה שלימה, שאלו היהודי מדוע לפני כשלושים שנה לקח הרבי ממני את הפדיון ונושעתי מיד ברפואה שלימה ואילו עתה משלח אותי הרבי שאפנה לאחרים, ענה לו הרבי, באותה שעה עני מרוד הייתי, ומשהבאת לי את סכום הפדיון חייתה נפשי בגללך, ובזכות ברכת התורה 'כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך' נושעת ונרפאת ברפואה שלימה, אבל עתה משנתמנתי לרבי, וכבר מצויה ההרחבה בביתי אם כן מה לך כי באת אלי, ורק כאשר תהנה מנכסיך וממונך לעני הגון וכן טובים, מובטחני שתיוושע בזכות הצדקה.

לו. ולהדיא אמרו חז"ל (ב"מ ל:): 'אמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין'...

לז. הנה נפתחו שערי השמחה, וכמו שאמרו חז"ל (תענית כט.) 'משנכנס אדר מרבין בשמחה', והוכיחו הרבה מן הפוסקים (או"ח סי' תרצ"ז) ממה שאמרו (מגילה ו:): 'אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים', שמלבד חילוק זה אין כלל בין שני האדרים, וממילא אף מה שאמרו חז"ל (תענית כט.) 'משנכנס אדר מרבין בשמחה', הכוונה היא גם לענין אדר א', כי מעלת שניהם שווה להרבות בשמחה, וכן מצינו להרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע שכתב בסוף 'תשובה' (חו"מ כ) כאור בוקר ליום ג' שנכפל בו כי טוב א' דראש חודש אדר ראשון שמרבין בו שמחה תקפ"ט.

בדרך צחות אמרו לבאר מדוע הוסיפו חכמים בשנת העיבור חודש נוסף דווקא לחודש אדר, וכדאיתא בגמ' (סנהדרין יב.) אין מעברין אלא אדר, ולא תיקנו שיהא ב' חודשי שבט וכיו"ב, אלא שענינו הרואות מדרך הבריות, שכאשר האדם שמח וטוב לב הרי הוא מצרף גם אחרים שישמחו עמו, וכמו זה שרוקד ויוצא במחולות שקורא לאחרים שאף הם 'יכנסו' לתוך המחול... על כן חודש אדר שכולו שמחה וששון ליהודים, מבואר ועד צאתו הוא 'קורא' לחודש נוסף שיתחבר לתוך השמחה הגדולה...

ומאחר שזכינו לשישים ימים בהם מרבין בשמחה (א' דר"ח אדר ראשון, ול' ימי אדר א', וכ"ט ימי חודש אדר ב'), אזי ממילא העצבות בטלה בשישים... ואנו אין לנו אלא 'להיכנס' אף אנו לתוך השמחה, וכמו שכתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (ליקוטים ר"ח אדר) לבאר הלשון 'משנכנס אדר מרבין בשמחה' ולא אמר 'משהגיע או משבא אדר, אלא פירוש נכנס - בגוף האדם, משנכנס האדר בגופו של אדם אז מרבין בשמחה, וללמדנו כי צריך להכניס את ה'אדר' ולחיות אותו בכל ימי החודש, ואז נזכה להרבות בשמחה.

באר הפרשה - פרשת משפטים

כתב בפירוש 'תהילה לדוד' על תהילים (נדפס בליוורנו שנת תרכ"ו, בהקדמה אות מז) וז"ל, אני הצעיר מצאתי בספר כתב יד וז"ל, וקבלתי מפה אל פה משני המאורות הגדולים, הרב מר קשישא כמוהר"ר אליהו הכהן ז"ל והרב המופלא כמוהר"ר חיים אבועלפיא ז"ל שהם קבלו מתלמידי מורינו רבי חיים ויטאל זי"ע להתענות ביום המשמרה של ר"ח אדר ולקרנות בו כל התהילים כולו, והוא סגולה נפלאה לנשמה, וקבלתי ע"ז ענינים נוראים, עכ"ל. זכיון דהדבר הזה הוא סגולה נפלאה, הגה מה טוב ומה נעים לעשות חבורה אחת על הדבר הזה מיראי ה' ומחושבי שמו להתענות ביום ערב ר"ח אדר וללמוד בו ביום כל התהילים כולו וכו', עכ"ל ה'תהילה לדוד'. (ואם כי בימינו נחלשו הדורות, ואין התעניות שוות לכל נפש, אך אמירת כל ספר התהילים הרי שייך לכל אחד ואחד).

יה"ר שנזכה בקרוב לכל מיני ברכה וישועה, והסירותי מחלה מקרבך, ובירך את לחמך ואת מימך, שפע רב, ובקרוב 'נצא לחפשי' מעול הגליות בבוא גואל צדק בב"א.

ה'אהבת שלום' זי"ע (הובא ב'צמח צדיק' אדר ד"ה משנכנס) כי 'אדר' ר"ת ר'עוא ד'רעון א'שתכה, היינו שכל החודש כולו הינו עת רצון לפעול בו דבר ישועה ורחמים.

ובה אמר הרה"ק ה'חזוה' מלובלין זי"ע (דברי אמת פר' תרומה) בגדולת יום ראש חודש אדר, במאמרם (ביצה טו:) 'הרוצה שיתקיימו נכסיו, יטע בהן אדר', כי 'נכסיו' - הנשארים כקנין בידי האדם לנצח, הם מעשיו הטובים, (ראילו 'כסף וזהב' אינם נכסים נצחיים שהרי 'לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו' - תהלים מט יח), ובפרט ה'תפילות' שהם מדברים העומדים ברומו של עולם (ברכות ו: וברש"י ד"ה דברים), ולא עוד אלא שעיקר התפילה בלחש היא לכן נקרא 'נכסים' מלשון כיסוי והצנע, וזהו אמרם 'הרוצה שיתקיימו' ויתקבלו לרצון 'נכסיו' - אלו תפילותיו, 'יטע בהן אדר', פירוש יתפלל על זה בראש חודש אדר, אז יפלה ה' את תפילתו, שנאמר אדיר במרום - זה התפילה העומדת ברומו של עולם, ה' - נעשה כולו 'רחמים', יתקבלו בקשותיו ויתמלאו משאלותיו.

